

23 Yıl Önce El-Halil Camii Böyle Gasp Edilmişti

23 sene önce el-Halil kentindeki Halilurrahman Camii, Yahudi bir fanatik tarafından girişilen katliam sonrasında, güvenlik gerekçesiyle önce ibadete kapatılmış, ardından üçte ikisi sinagoga çevrilerek Yahudilerin kullanımına verilmişti. Mescid-i Aksa'nın 14 Temmuz 2017 tarihinde ibadete kapatılması ve izleyen günlerde yoğun güvenlik önlemleri ve yaş sınırlaması şartıyla benzer uygulamaya maruz bırakılması da akıllara 23 sene önce el-Halil'de yaşanan olayları getirdi.

El-Halil şehri Batı Şeria bölgesinde, Gazze'nin 55 km doğusu ve Kudüs'ün 32 km güneybatısında yer almaktadır. Milattan önce iki bin yılının ilk yarısında Ken'ânîler tarafından kurulan şehir, Ahd-i Atik'e göre önce Kiryat Arba sonra da Hebron adı ile anılmıştır.

Müslümanlar tarafından Mekke, Medine ve Kudüs'ten sonra en çok teveccüh gösterilen belde olan El-Halil, Haçlı Seferleri'nden bu yana Kudüs ile birlikte Mekke ve Medine gibi Haremeyn-i Şerife'nin adı ile anılmaktadır. Bu konumundan dolayı Emeviler ve Abbasiler, el-Halil şehrine özel bir itina göstermiştir. Emeviler döneminde İslam mimarisine uygun olarak Haremü'l-Halil adı ile yapılan mescit, Abbasiler döneminde cami haline getirilmiştir.

Haçlılar 1099 yılında şehri ele geçirmişler ve camiyi yıkarak yerine kilise inşa etmişlerdi. Yaklaşık bir asır sonra, 1187 yılında, bu kez Selahaddin Eyyübi el-Halil'i Haçlılar'dan geri almış, kiliseyi camiye dönüştürmüş ve Askalan Camii'nin minberini buraya naklettirmiştir.

1517 yılında Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı toprakları arasına katılan el-Halil şehri, idari açıdan Kudüs sancağına bağlı bir nahiyeye yapılmıştır. Osmanlı coğrafyasının her yanından hacca gidenlerin geçtiği bir yer olan el-Halil'e bu sebeple çok sayıda vakıf tesisi kurulmuştur.

1917 yılına kadar Osmanlı idaresi altında kalan el-Halil, bu tarihten 1948 yılına kadar İngiliz manda idaresinde kalmıştır. 1948 yılında Ürdün Krallığı'na dahil edilen şehir, 1967 yılında meydana gelen Altı Gün Savaşı sonunda Kudüs ve Batı Şeria'daki diğer bölgeler gibi İsrail'in işgali altına girmiştir.

El-Halil kenti, İsrail işgali altındaki bölgede Kudüs'ten sonra Yahudileştirme faaliyetlerinin görüldüğü en önemli bölgedir. Bunun sebebi, Yahudilerin Halil kentini dinî bakımdan Kudüs'ün ardından ikinci önemli şehir olarak kabul etmesidir. İsrailoğulları'nın ata peygamberlerine ve hanımlarına ait kabirlerin bulunması El-Halil'e Yahudilerce aşırı önem atfedilmesinin sebebidir.

İlk Yerleşimler

1967 yılında İsrail'in işgali ile birlikte şehrin çevresinde yeni yerleşim bölgeleri kurularak kentin yoğun bir biçimde Yahudileştirilmesine başlanmıştır.

Yahudilerin şehrin çevresinde yerleşmeye başlaması ile el-Halil merkezinde ciddi bir nüfus kaybı yaşanmıştır. 1967 yılında şehir nüfusunun %81,8'i merkezde yaşarken bu sayı giderek azalmış ve şehrin Arap nüfusu kırsal bölgelere ve banliyölere çekilmiştir.

Arap nüfusunun merkezden çevreye kaymasının ardındaki en önemli sebep yukarıda da bahsedildiği gibi Yahudilerin el-Halil kentinde izlediği Yahudileştirme politikasıdır. Onların çevreden merkeze doğru yerleşim yerlerini genişletme çabası, şehrin Arap sakinlerini periferide İsraililere karşı tedbir alma zorunda bırakmıştır.

İsrail, el-Halil kırsalındaki tarım arazilerini ve üzüm bağlarını kamulaştırılarak bunları yerleşim yerlerine çevirmeye başlamıştır ki, buna dair ilk adım 10 Mayıs 1968'de atılmıştır. Rabbi Moşe Levinger öncülüğündeki 73 Yahudi, şehir merkezindeki Nahir el-Halid isimli bir otele baskın düzenlemiş ve baskına ancak yetkililerden eğitimlerinde kullanmak üzere bir miktar toprak almak şartıyla son vermişlerdir.

El-Halil'deki ilk Yahudi yerleşimleri bahsi geçen baskın neticesinde elde edilen arazi üzerinde Ekim 1968'de inşa edilmeye başlamış ve nüfusu bugün 5.000 olan Kiryat Arba ismi verilen bölge kurulmuştur. Kaynaklar bölgedeki ilk yerleşimlerin özellikle Sovyetler Birliği'nden gelen Yahudilerin bu bölgeye yerleştirilmesi ile pekiştirildiğini ifade etmektedir.

El-Halil'in yeni yerleşim alanları kurularak Yahudileştirilmesi, 1984 yılında "Atababalar Şehri'nde Yahudi Yerleşiminin Yenilenmesi Komitesi" tarafından hazırlanan plan ile sistematik hale getirilmiştir. Bu plana göre 1929-1936 yılları arasında İngiliz idaresi tarafından el konulan Yahudi mülkleri satın alınacak ve el-Halil halihazırdaki sakinlerinin tedricen "sürülmesiyle" Yahudileştirilecekti.

Komitenin plan dahilinde hazırladığı haritada el-Halil şehrinin Yahudiler ve Filistinliler arasında ikiye ayrılmasının hedeflendiği görülüyordu. 1984'te yapılan şehri bölme planının 1997 yılında hayata geçirilişi "Halilurrahman Camii" bahsinde ele alınacaktır.

Halilurrahman Camii

Hz. İbrahim, oğlu İshak ve torunları Yakup ve Yusuf'un eşlerinin kabirlerinin bulunduğu Halilurrahman Camii, ismini verdiği şehirdeki en ağır zulümlere sahne olmuştur.

1997 yılında el-Halil şehri, ardından da Halilurrahman Camii fiilî olarak ikiye bölünmüştür. Şehir ve caminin ikiye bölünme süreci, 25 Şubat 1994 tarihinde ABD vatandaşı radikal Yahudi Barush Goldstien adındaki bir teröristin Halilurrahman Camii'nde gerçekleştirdiği katliam ile başlamıştır.

Terörist Goldstein, 25 Şubat Cuma günü camide ibadet eden Müslümanların üzerine ateş açmış ve 29 kişinin ölümüne, 300 kişinin de yaralanmasına sebep olmuştur. Bu saldırının ardından cami ibadete kapatılmıştır.

Saldırının üzerinden yedi ay geçtikten sonra cami yeniden ibadete açılmış ancak bu süre zarfında caminin içerisine özel güvenlik sistemleri yerleştirilmiş; mihraba gözetleme noktaları konulmuş ve cami elektronik kapılarla bölümlere ayrılmıştır. İbadet etmek isteyen Müslümanlar mihraba girmeden önce birkaç elektronik kapıdan geçmek zorunda bırakılmıştır.

Hepsinden de önemlisi caminin üçte ikilik kısmı sinagoga çevirmiştir. Müslümanlara tahsis edilen üçte birlik kısmında ise sadece 300 kişi ibadet edebilmektedir. Üstelik tıpkı bugün Mescid-i Aksa'da yaşananlara çok benzer bir şekilde otuz yaşın altındaki Müslümanlara da camiye girme konusunda kısıtlama getirilmiştir.

1994 yılındaki cami saldırısı ile başlayan gerginliğin 1997 yılının Ocak ayında taraflar arasında imzalanan el-Halil Anlaşması ile sonlandırılması hedeflenmiştir. El-Halil Anlaşması ile şehir adeta ikiye bölünerek %20'lik kısım İsrail'e %80'lik kısmı ise Filistin yönetimine bırakılmıştır.

Şehir nüfusunun %0,3'ünü teşkil eden Yahudiler, Halilurrahman Camii'ni de içinde barındıran şehrin %20'lik kısmını, hem de şehrin genelinin güvenlik, şehre giriş-çıkış kontrolü ve su kaynakları gibi egemenlik haklarının kontrolünü de ele geçirmiştir.

Arkeolojik Kazı Maskesiyle Yürütülen Yahudileştirme

İsrail yönetimi arkeolojiyi bir meşruiyet aracı olarak kullanarak Filistin topraklarında hak iddiasında bulunma yöntemine sıkça başvurmaktadır.

Kentteki kazı faaliyetlerini Halilurrahman Camii civarında yoğunlaştıran İsrail, eski dönemlere ait kalıntıları ortaya çıkartmak suretiyle İslam eserlerini ortadan kaldırmak ve kente Yahudi damgasını vurmak için yoğun bir çalışma içerisinde.

İşgal devleti İsrail, 21 Şubat 2010 tarihinde Halilurrahman Camii'ni ve içinde bulunan Hazreti İbrahim,

İshak ve Yakup peygamberlerin mezarlarının bulunduğu Atababalar Mağarası ile Beytullahm kentinin girişindeki Hazreti Yakup'un eşi Rahel'in türbesini ulusal miras listesine aldığını ve bu yapıları restore edeceğini açıklamıştır.

İsrail'in bu kararını protesto eden el-Halil kentindeki Filistinli gençlerle İsrail polisi arasında şiddetli çatışmalar yaşanmıştır. Günler süren çatışmalar sırasında Filistinli gençler İsrail güvenlik güçlerinin saldırılarından Mescid-i Aksa'ya sığınarak kurtulmuştur.

7 Temmuz 2017 tarihinde UNESCO, el-Halil kentini Filistin'deki dünya mirası listesine aldığını açıkladı. UNESCO ayrıca kenti "tehlike altında bulunan yerler" listesine ekledi ki, bu da el-Halil'e Dünya Mirası Fonu'ndan acil yardım ödeneği ayrılması anlamına geliyor.

UNESCO'nun bu kararı aslında İsrail'in el-Halil'in kendi toprakları dahilinde tutularak dünya mirası listesine alınacağı düşüncesi ile yaptığı başvuru sonucu gerçekleştirilen toplantıda alınmıştır. Bu yüzden İsrail, çıkan karara tepki gösterdi. İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu UNESCO'nun kararını "gerçek dışı" olarak değerlendirirken kurumu Filistin lehine tarihî gerçekleri saptırmakla suçladı.

Sonuç

Netice olarak İsrail'in el-Halil'de ve Halilurahman Camii'nde attığı tedrici Yahudileştirme adımlarının bugün Kudüs'te yaşananlara bakarak tekrar ettiğini görmek mümkün. Buna göre İsrail işgal yönetimi, gözüne kestirdiği İslami bir eseri, bilinçli biçimde tırmandırılan olaylar ardından güvenlik altına alma bahanesiyle tüm askerî gücüyle kontrol altına alıyor. Belirli bir süre içinde güvenlik kameraları, güvenlik noktaları ve yaş sınırlamaları ardından bölgeye tamamen hâkim olduktan sonra, bölgenin Yahudi tarihindeki önemine atıfla bölgeyi Yahudilerin ortak kullanımına açıyor.

Edward Said 1997 yılında yazdığı bir yazıda el-Halil Anlaşması'nın ardından köşe yazarlarının "Filistin adacıkları"ndan bir Filistin devleti doğacağı yönündeki naif yaklaşımlarını eleştirmişti. Şimdi ise Said'in aktardığından hareketle o adacıkların bir devlet oluşturabilmek şöyle dursun birbirinden giderek uzaklaşan bir sürece girdiğini söylemek mümkün.

KAYNAKÇA

Armaoğlu, Fahir, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, Mayıs 2017, İstanbul.

Bilge, Mustafa L., "Halil", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 15, ss. 305-307.

France24, "Israel outraged as Hebron Added to UNESCO World Heritage List", 7 Temmuz 2017.

Hürriyet, "Filistinli gençler El Aksa'ya sığındı", 28 Şubat 2010.

Said, Edward W., "The Real Meaning of the Hebron Agreement", *The Journal of Palestine Studies*, Cilt.26, No. 3, Bahar 1997, ss.31-36.

Sellick, Patricia, "The Old City of Hebron: Can it be Saved?", *Journal of Palestine Studies*, c. 23, No. 4, Yaz 1994, ss. 69-82.

Shlaim, Avi, *Filistin'i Bölüşmek*, çev. Muttalip Tütüncü, Nisan 2017, İstanbul.

The Guardian, "UNESCO Recognises Hebron as Palestinian World Heritage List", 7 Temmuz 2017.